

בכורה בנוזד עדשים

עשיו מגיע רעב מאד מן השדה לאחר יום עבודה ומאמץ, והוא תר אחר דבר מה לאכול. המטבח של יעקב מלא בכל טוב, אך הוא חסר תבלין רוחני אחד- ושמו בכורה. נדמה שעשיו דווקא אינו מחשיב כלל את יתרונה הרוחני של הבכורה ומזלזל בחשיבותה. עיסקת החליפין הנרקמת: בכורה תמורת נזיד עדשים, נראית כעיסקה מצויינת שבה כל הצדדים מרוויחים ואיש אינו מפסיד.

מנקודת מבט אחרת, העיסקה הזו אינה שקולה, יעקב מצוי בעמדת עליונות, מפני שיש לו הידע המתאים על ערכה של הבכורה שמצויה בידי עשיו. עשיו סבור כי היתל ביעקב וזכה בארוחה דשנה חנים אבל יעקב מבין היטב כי רכש לעצמו באפס מחיר דבר שאין להשיגו אפילו תמורת כל הון שבעולם.

לכאורה דומה עיסקה זו לעיסקה שעשו ראשוני הדורכים על אדמת אמריקה עם האינדיאנים, כשמכרו להם מחרוזות צבעוניות תמורת זהב ויהלומים. האם מדובר בעסקה הוגנת?

רוב הפרשנים הניחו שהעיסקה נראית כאינה הוגנת ואצו לבאר מדוע רעבונו של עשיו אינו הופך את כל העיסקה לחוזה שנחתם תחת לחץ ומתוך אונס ולכן, בטל. הם הזכירו שגם לאחר שעשיו אכל נאמר מפורש "ויבז עשיו את הבכורה", אחרים הצביעו על הקושי הנובע מכך שעשיו קיבל מחיר הפסד עבור הבכורה וטענו שהיתה תמורה נוספת שאינה כתובה במקרא, כלומר שיעקב שילם כסף מלא עבור הבכורה, והנזיד הוא רק המעשה הסימבולי של הקניין.

אני מבקשת לטעון כי מלכתחילה אין לומר כי מדובר בעיסקה שאינה הוגנת.

ההכרעה בשאלת הוגנות העיסקה תלויה בשאלת מפתח: האם עשיו מכר את הבכורה מתוך רצון חופשי.

כדי לקבוע שהמעשה נעשה מתוך "רצון חופשי" אך האם חייבים להכריז שעשיו הבין את משמעותה של הבכורה ושהמניע שלו למכירתה הוא מניע סביר כשל אדם סביר?

"ויאמר עשיו הנה אנכי הולך למות ולמה זה לי בכורה" (כח, לב).

הדברים שהתורה שמה בפיו של עשיו, אינם קשורים לרעבונו המייד. דבריו של עשיו נחשבים להשקפת עולם ראויה על פי דברי חז"ל בפרקי אבות: "דע מאין באת ולאן אתה הולך" (ג, א). למרות גילו הצעיר (חמש עשרה שנים) עשיו חש בכל רגע את אימת המוות הממשמש ובא. המוות מעורר את עשיו למחשבות חדלון, חוסר אונים וריקנות (ראה חזקוני כח, לב). קהלת בספרו תיאר אף הוא "כי הולך האדם אל בית עולמו", גם הוא בחר לראות את מסע החיים מנקודת הסוף שלהם, והמעייט בערך העשיה והחידוש.

השאלה היא מהי המסקנה המעשית הנגזרת מתחושת העמידה אל מול כח הכיליון. מסקנת עשיו היא: "אכול ושתה כי מחר נמות". העמידה אל מול המוות, מבחינתו של עשיו, מגמדת כל הישג שיש בו מימד רעיוני ומותירה עבורו את ההישרדות עצמה כערך עליון. עשיו בוחר בהעצמת הנהנתנות הרגעית. הוא בוחר להתייחס לחיים כאירוע חד פעמי שיש לנצלו לרווחת האדם.

הבחירה היעקובית הפוכה: להציב את רגע המוות כמראה וכהזדמנות לחשבון נפש, כתובנה מכוננת המשפיעה על כל רגע ורגע ומציבה בעוצמה את שאלת הנצח. ההמעטה בחשיבות הרגע מגדיר את היכולת להותיר חותם לעד לא רק כדבר היחיד שיש בו רווח ממשי, אלא גם כאפשרות היחידה להישרדות, אולי גם לאחר המוות. לפי גישה זו הזכייה בחיי נצח מתרחשת רק בזכות הזיכרון המיוחד שיותר אחריו אדם שהשקיע בעתיד צאצאיו ותרם לבני בניו כוחות נפש, מידע, תובנה ורעיון.

ניתן להיווכח שמחשבותיהם של יעקב ועשיו נעוצות בתהיות פילוסופיות קיומיות. תשובתו של עשיו נראית מנקודת המבט של יעקב נלעגת אך גם להיפך. לפי כל אלה, לפנינו עיסקה הוגנת לחלוטין. שני הצדדים העמיקו והביעו עניין

בחליפין כמות שהם. נמצא שמה שיכריע אם העיסקה הממונית הוגנת תלוי בעצמו שאלה פילוסופית. האם ניצול מתרחש רק כשצד אחד רפה שכל או גם כשהוא חלש בדעתו. האם מה שיקבע את מידת הוגנותה של העיסקה הוא חופש הבחירה והמודעות לה, או אמת מוחלטת כלשהיא. התפיסה הקובעת כי יעקב ניצל את עשיו מחייבת אימוץ נקודת המבט של יעקב והופכת את עמדת יעקב לעמדה הפטרונית והשלטת, כפי שאכן עושה המדרש: "הנה... ולמה זה לי בכורה. מלמד שכפר בעיקר" (מדרש אגדה, תולדות כה, לב). התפיסה הליברלית תקבע כי העיסקה הוגנת מפני שנעשתה מתוך רצון חופשי של הצדדים לה, וזו תאשר את העיסקה ותקבע כי היא תקפה.

חוק ברית הזוגיות שהונח השבוע על שולחן הכנסת הוא דוגמא טובה לבחון באמצעותה את ההסדר המשפטי שמדינת ישראל מעוניינת בו. נישואין יכולים להיחשב לקשר משפטי של זוגיות שתוכנו ומחויבותו נתונים לשיקול דעתם החופשי של הקשורים בו, או לחילופין – הם יכולים להיות קשר הטעון במערכת שלמה ונתונה מראש של חובות וזכויות של הצדדים, מחובת מזונות ועד אישות. התפיסה הליברלית אינה חפצה לומר דבר על מהותם של הנישואין אלא להותיר זאת לטוב ליבם של המתקשרים. ואילו התפיסה הערכית סבורה כי יש להכתיב לא רק את אפשרות מיסוד הקשר אלא גם את תוכנו באופן שיהיה ראוי והוגן לטעמה.

נדמה שהבחירה בין שני המשטרים, נוגעת בעצמה בשאלה מה נכון. האם נכון לכפות עקרונות הנראים ראויים ונכונים או שנכון להותיר חלל שימולא על ידי אנשים בני דעת. ההתמודדות על האחיזה באמת עצמה נעוצה בהתמודדות ערכית, בין ערך הכבוד לבין ערך החירות. מנקודת המבט הערכית של עשיו הוא רוצה בעיסקה. עשיו גם סבור שהכללים שחלים ביחס לעסקאות צריכות להיות קוהרנטיים לתפיסת החופש הכללית שבה הוא נוקט מצד התוכן של חייו. עמדתו של עשיו התקבלה, ההכרעה בפרשתנו היא שהעיסקה תקפה. יעקוב זכה בכורה וגם בברכות ועשיו זכה בנוזיד עדשים.